



مرکز جهانی علوم اسلامی  
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

## «تملک اراضی موات از طریق احیاء»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: محمد علی رحیمی

استاد راهنما؛ حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر مجتبی الهیان

استاد مشاور؛ حجة الاسلام والمسلمین آقای عبدالرضا لطفی

سال ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی  
شماره ثبت: ۸۵۰  
تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

صلى الله عليه وسلم

## اهدا

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»

«در زبور از پی آن کتاب (تورات یا قرآن) چنین نوشتیم که زمین را بندگان شایسته من به میراث می‌برند»

گدای بی دلم در می‌زنم من      دم از آل پیمبر می‌زنم من

اگر یابن الحسن دستم بگیرد      چو مرغان حرم پر می‌زنم من

یارب برسان تو مهدی غایب را      فرزند علی بن ابی‌طالب را

تندیم به ساحت قدس و قطب عالم امکان، واسطه فیض عالم هستی و جهان، وارث انبیاء الهی و منتقم خون سرور و سالار شهیدان حسین بن علی علیه السلام و مغیث و فریادرس مظلومان و محرومان حضرت صاحب الزمان - روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفداء -

به شهدای که «خون» خود را به حمایت از احیای اسلام، قرآن، فرزندان زهرا علیها السلام و درهم

کوبیدن سلطه یزید بن معاویه، استعمارگران و یزیدی‌های زمان نثار نمودند.

به آنان که؛ پس از تدبیر و دقت، بدور از تعصب و تندروی مهمترین کلام را انتخاب نموده و

مورد عمل قرار می‌دهند و همواره به فکر پرکردن ضروری‌ترین خلل و نیازها و ارائه راههای نوین

حرکت ساز هستند و با گفتار، رفتار و اقلام الهی خود درخت تنومند و پر بار مکتب اهلبیت علیهم السلام را

پاس داشته و در اندیشه‌ها و افکار بشریت اثبات نمودند که «مداد العلماء افضل من دماء

الشهداء».

## تقدیر و تشکر

در آغاز شایسته است که به مقتضای ادب انسانی؛ اسلامی و ارزش وجدانی سپاس و تشکر خود را به درگاه قدس ربّ العالمین و مالک یوم الدین که نعمت بزرگ «قلم» و نوشتن را به انسان آموخت، نیروی شکر، تفکر و اندیشه را به آدمیان ارزانی داشت و توفیق مضاعفی را از باب تفضل در نوشتن این «رساله» به اینجانب مبذول فرمود. و لذا اعلام نموده، خاضعانه از او استدعا کنم که همه خدمتگزاران فرهنگ اسلامی را مشمول عنایات خودش قرار دهد.

از آنجای که هرکس شکر مخلوق را به جا نیاورد در واقع شکر خالق را به جا نیاورده است؛ بنابراین بر خود لازم می‌دانم از تمام زحمات و پیشنهادات بسیار شایسته مسئولین محترم مرکز جهانی علوم اسلامی، دست اندرکاران و مسئولین واحد «پایان نامه» و گروه فقه و اصول که در راستای رشد و بالندگی و ارتقای سطح فکری و علمی طلاب، در زمینه‌های مختلف به خصوص در مسیری اقدام به تحقیق و تدوین پایان نامه داشته‌اند ستوده و به ویژه از زحمات بی‌شائبه و راهنمایی‌های بسیار دلسوزانه و عالمانه اساتید محترم راهنما و مشاور، اندیشمند فرهیخته، حجة الاسلام والمسلمین دکتر مجتبی الیهیان و فاضل جلیل القدر حجة الاسلام والمسلمین عبدالرضا لطفی، کمال تشکر و قدردانی را اظهار و تقدیم می‌نمایم.

در خاتمه برای همه عزیزانی که به هر نحوی در دانش افزای بنده در جهت تدوین این رساله نقش داشته‌اند، ضمن امتنان، آرزوی سعادت نموده، از خداوند متعال می‌طلبم تا با ظهور حضرت بنیة الله (عج) سرانجام نیک برای ما رقم زند. «انشاء الله».

## چکیده

«تملك اراضى موات به وسيله احياء» يکى از مسائل فقهى و ذوابعاد اقتصادى در حکومت اسلامى است؛ اين پژوهش در پى پاسخگوى به اين سؤال اساسى است که تملك اراضى موات از طريق احياء از منظر فقه اهل البيت عليهم السلام چه حکمى دارد؟ به دليل نياز مبرم جامعه به تبين و تشریح اين موضوع، در سراسر اين تحقيق ضمن فصول متعدد، اين فرضيه را به عنوان گمانه اصلى تحقيق دنبال نموده‌ايم که تملك زمين‌هاى موات به وسيله احياء از ديدگاه فقه اهل البيت عليهم السلام با احراز شرائط مقتضى جائز مى‌باشد.

برای اثبات فرضیه فوق پژوهش حاضر در یک مقدمه، دو بخش و یک نتیجه تنظیم گردیده است.

در مقدمه: طرح تحقيق آمده است که از طرح بيان مسأله آغاز مى‌شود و با ساختار تحقيق پايان مى‌پذيرد،

بخش اول؛ شامل دو فصل است:

در فصل اول: ضمن اين که مفاهيم وازه‌هاى کلیدى و مرتبط به مباحث، از دو زاويه لغت و اصطلاح باروى کرد کاملاً اصولى و منطقى بحث شده است؛ پس از آن نگاه نگارنده به تبين اهميت زمين و ترغيب بر احياء آن از ديدگاه آيات و روايات؛ نيز مى‌باشد و در نهايت به اين نتیجه مى‌رسيم که زمين بستر زندگى و تکامل بشر است؛ پس احياء آن موجب رشد اقتصاد جوامع اسلامى خواهد بود.

در فصل دوم: خلاصه‌اى از مهم‌ترين ديدگاه‌هاى صاحب نظران جهان اسلام در زمينه واقعيت مرزبندى انواع زمين، اقسام تملك و راه‌هاى آن از زاويه‌هاى متفاوت در چارچوب فقه شيعه به بحث گذاشته شده است؛ بر اساس مطالعه و بررسى‌هاى که صورت گرفت ثابت شد که انواع زمين، اقسام تملك و طرق آن به حسب احکام و آثارى است که بر زمين مترتب مى‌باشد.

بخش دوم؛ نيز شامل دو فصل مى‌باشد:

در فصل اول: ملاکهاى مشروعيت احياء اراضى موات يعنى؛ اسباب، شرائط و ادله تملك

زمین‌های موات بررسی شده و در نهایت با ادله ثابت شده است کسی که اراضی موات را طبق شرائط و ضوابط مدونه احیاء نماید. براساس اسباب مزبور حق اولویت و ملکیت نسبت به آن زمین پیدا می‌کند.

در فصل دوم: به توضیح و تحلیل مشروعیت و بسط و گسترش احیاء اراضی موات و آثار آن در عصر غیبت امام زمان (عج) در استراتژی‌های حکومت‌های مبسوط الید شیعی و غیر شیعی پرداخته شده است و در نهایت ثابت شد که تملک اراضی موات به وسله احیاء در عصر غیبت، در صورت استقرار حکومت اسلامی با اجازه ولی «فقیه» جائز می‌باشد. در صورت عدم استقرار حکومت اسلامی برای شیعیان همان اذن عام که از تعمیم ادله استفاده می‌شود کافی است. در همین فصل به دو بحث حریم و اعراض بعد از احیاء، نیز پرداخته شده است. در بحث حریم ثابت شد که برای هر ملک حریمی وجود دارد.

و در بحث اعراض، بررسی‌های که در این زمینه صورت گرفت این امر ثابت شد کسی که بعد از احیاء زمین؛ اعراض کند زمین از ملکیت او خارج می‌شود و احیاء کننده دوم نسبت به آن زمین سزاوارتر است.

در قسمت پایانی این بخش نتیجه نهائی پژوهش که همان یافته‌های تحقیق است؛ نیز ترسیم شده است. و در پایان ثابت شد که تملک اراضی موات از طریق احیاء از منظر فقه اهل البیت علیهم‌السلام طبق شرائط مدونه جائز می‌باشد.

## فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه: طرح تحقیق
۱	۱. بیان مسأله
۲	۲. سؤال اصلی
۲	۳. سؤال‌های فرعی
۳	۴. فرضیه تحقیق
۳	۵. اهداف تحقیق
۴	۶. اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۷. پیشینه تحقیق
۷	۸. نوآوری و جنبه جدید بودن تحقیق
۸	۹. روش انجام تحقیق
۸	۱۰. روش گردآوری اطلاعات و داده‌های تحقیق



۸	۱۱. قلمرو تحقیق.....
۹	۱۲. ساختار تحقیق.....
۱۰	<b>بخش اول: کلیات و مفاهیم.....</b>
۱۳	<b>فصل اول: مفاهیم و اصطلاحات مرتبط.....</b>
۱۸	گفتار اول: معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌های کلیدی.....
۱۸	مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی تملک.....
۱۸	الف: معنای لغوی تملک.....
۱۹	ب: معنای اصطلاحی تملک.....
۲۳	مطلب دوم: معنای لغوی و اصطلاحی اراضی.....
۲۳	الف: معنای لغوی اراضی.....
۲۴	ب: معنای اصطلاحی اراضی.....
۲۷	مطلب سوم: معنای لغوی و اصطلاحی موات.....
۲۷	الف: معنای لغوی موات.....
۲۷	ب: معنای اصطلاحی موات.....
۳۰	مطلب چهارم: معنای لغوی و اصطلاحی احياء.....
۳۰	الف: معنای لغوی احياء.....
۳۱	ب: معنای اصطلاحی احياء.....
۳۳	گفتار دوم: معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌های مرتبط.....
۳۳	مطلب اول: معنای لغوی و اصطلاحی انفال.....
۳۳	الف: معنای لغوی انفال.....
۳۴	ب: معنای اصطلاحی انفال.....
۳۶	مطلب دوم: معنای لغوی و اصطلاحی فیء.....
۳۶	الف: معنای لغوی فیء.....

- ب: معنای اصطلاحی فیء ..... ۳۶
- مطلب سوم: معنای لغوی و اصطلاحی عنوة ..... ۳۹
- الف: معنای لغوی عنوة ..... ۳۹
- ب: معنای اصطلاحی عنوة ..... ۴۰
- مطلب چهارم: معنای لغوی و اصطلاحی معدن ..... ۴۱
- الف: معنای لغوی معدن ..... ۴۱
- ب: معنای اصطلاحی معدن ..... ۴۱
- مطلب پنجم: معنای لغوی و اصطلاحی حریم ..... ۴۲
- الف: معنای لغوی حریم ..... ۴۲
- ب: معنای اصطلاحی حریم ..... ۴۳
- مطلب ششم: معنای لغوی و اصطلاحی تحجیر ..... ۴۵
- الف: معنای لغوی تحجیر ..... ۴۵
- ب: معنای اصطلاحی تحجیر ..... ۴۵
- مطلب هفتم: معنای لغوی و اصطلاحی اقطاع ..... ۴۷
- الف: معنای لغوی اقطاع ..... ۴۷
- ب: معنای اصطلاحی اقطاع ..... ۴۸
- گفتار سوم: اهمیت زمین و ترغیب بر احياء آن در لسان شرع ..... ۵۰
- مطلب اول: اهمیت زمین ..... ۵۰
- مطلب دوم: ترغیب بر احياء و عمارت زمین در لسان شرع ..... ۵۴
- جمع بندی ..... ۵۸
- فصل دوم: انواع زمین، اقسام و طرق تملک آن ..... ۵۹
- گفتار اول: انواع زمین از دیدگاه اسلام ..... ۶۲
- مطلب اول: انواع زمین از دیدگاه فقهاء شیعه ..... ۶۳

۶۳	۱. زمین طوع
۶۳	۲. زمین مفتوح العنوة
۶۴	۳. زمین صلح
۶۴	۴. زمین فیء
۶۵	مطلب دوم: انواع زمین از دیدگاه اهل سنت
۶۵	۱. اراضی عشری و اقسام آن
۶۶	۲. اراضی خراجی و اقسام آن
۶۸	مطلب سوم: انواع زمین از دیدگاه شیخ انصاری (ره)
۶۸	۱. زمین موات بالاصاله
۶۸	۲. زمین آباد طبیعی بالاصاله
۶۸	۳. زمین موات بالعرض
۶۸	۴. زمین محیة بالعرض
۷۹	الف: زمین وقف
۸۱	ب: زمین به اعتبار ملک خصوصی
۸۳	گفتار دوم: اقسام تملک زمین در اسلام
۸۴	مطلب اول: اقسام مالکیت (تملک)
۸۴	الف: مالکیت حقیقی (ذاتی)
۸۶	۱- مالکیت طولی و عرضی
۸۷	۲- عوامل پیدایش مالکیت اعتباری
۸۷	۲-۱. عامل فطری
۸۸	۲-۲. عامل عقلی
۹۰	۲-۳. عامل اجتماعی
۹۱	ب: مالکیت اعتباری

مطلب دوم: اقسام مالکیت اعتباری	۹۲
الف. مالکیت امام <small>علیه السلام</small> و ادله آن	۹۳
۱. آیات قرآن	۹۴
۲. روایات	۹۴
۳. اجماع	۹۵
۴. عقل	۹۶
ب. مالکیت عموم مسلمین و ادله آن	۹۷
۱. آیات قرآن	۹۸
۲. روایات	۹۹
۳. اجماع	۱۰۰
۴. عقل	۱۰۱
ج. مالکیت خصوصی زمین و ادله آن	۱۰۲
۱. روایات خرید و فروش	۱۰۳
۲. نامه های رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small>	۱۰۴
۳. احیاء	۱۰۵
۴. استدلال داوود عبادی	۱۰۵
گفتار سوّم: طرق تملک زمین در اسلام	۱۱۱
مطلب اول: راه های تحقق تملک شرعی	۱۱۳
۱. خرید زمین از مالک خصوصی آن	۱۱۴
۲. هبه	۱۱۴
۳. مهر	۱۱۵
۴. ارث	۱۱۵
۵. دیه قتل	۱۱۶

۱۱۷	۶. صلح
۱۱۷	۷. احیاء
۱۲۲	مطلب دوم: انواع احیاء
۱۲۲	۱. احیاء بالمباشرة
۱۲۲	۲. احیاء بالتسبیب
۱۲۴	جمع بندی
۱۲۶	<b>بخش دوم: مشروعیت احیاء اراضی موات</b>
۱۲۹	<b>فصل اول: اسباب، شرایط و ادله تملک اراضی موات</b>
۱۳۲	گفتار اول: اسباب تملک اراضی موات و زمین های معادن
۱۳۲	مطلب اول: اسباب تملک اراضی موات
۱۳۲	الف. سعی و کوشش
۱۳۳	ب. حیازت و ادله تملک مباحات
۱۳۴	۱. قرآن
۱۳۴	۲. سنت
۱۳۵	۳. اجماع فقهاء
۱۳۵	۴. سیره عقلاء
۱۳۶	ج. تحجیر
۱۴۱	د. احیاء موات
۱۴۸	مطلب دوم: زمین های معادن
۱۴۸	۱- معادن آشکار یا ظاهری
۱۴۸	۲- معادن مخفی یا باطنی
۱۴۹	الف. نظریه اول
۱۵۰	ب. نظریه دوم و ادله آن

- ۱ - عموم آیه شریفه ..... ۱۵۰
- ۲ - اصل عملی ..... ۱۵۱
- ۳ - سیره عملی مسلمین ..... ۱۵۲
- ج. نظریه سوّم ..... ۱۵۲
- د. نظریه چهارم ..... ۱۵۳
- ه. نظریه پنجم ..... ۱۵۴
- ۱ - معادن باطنی نزدیک به سطح زمین ..... ۱۵۵
- ۲ - معادن مستتر یا داخل در طبقات زمین ..... ۱۵۵
- مطلب سوم: ملکیت معدن به تبع مالکیت زمین ..... ۱۵۷
- گفتار دوم: شرایط تملک اراضی موات از طریق احیاء ..... ۱۵۹
۱. قصد تملک ..... ۱۵۹
۲. اذن امام ..... ۱۶۰
۳. عدم سبق مالکیت ..... ۱۶۲
۴. عدم عبادتگاه ..... ۱۶۲
۵. عدم حریم زمین آباد ..... ۱۶۳
۶. عدم تحجیر ..... ۱۶۴
۷. عدم اقطاع ..... ۱۶۶
۸. عدم حمی ..... ۱۶۷
۹. مسلمان ..... ۱۷۰
۱۰. عدم مفتوح العنوة ..... ۱۷۲
- گفتار سوم: ادله تملک اراضی موات به وسیله احیاء ..... ۱۷۳
- مطلب اول: احیاء موجب مالکیت ..... ۱۷۳
۱. آیات قرآن ..... ۱۷۴

۱۷۸	۲. روایات
۱۸۴	۳. اجماع
۱۸۶	۴. سیره عملی متشرعه
۱۸۷	مطلب دوم: نقدی بر ادله تملک اراضی موات
۱۸۹	مطلب سوم: احیاء، موجب احقیّت
۱۹۴	مطلب چهارم: نقدی بر ادله احقیّت اراضی موات
۱۹۸	جمع بندی
۱۹۹	فصل دوم: احیاء اراضی موات در عصر غیبت امام زمان (عج)
۲۰۲	گفتار اول: احیاء اراضی موات و آثار آن در حکومت اسلامی
۲۰۳	مطلب اول: ولی فقیه توزیع کننده اراضی موات در عصر غیبت
۲۰۳	الف. نظریه اول
۲۰۵	۱. عدم فرق بین پیامبر و امام و ولی فقیه
۲۰۷	۲. اختیارات ولی فقیه در مورد اراضی
۲۰۹	ب. نظریه دوم
۲۱۰	۱. اخبار احیاء
۲۱۰	۲. اخبار تحلیل
۲۱۲	۳. سیره متشرعه
۲۱۲	۴. عسر و حرج
۲۱۲	۵. مصلحت عموم
۲۱۳	ج: نظریه سوم قول به تفصیل
۲۱۵	مطلب دوم: آثار احیاء اراضی موات در حکومت اسلامی
۲۱۵	۱. رشد و توسعه همه جانبه اقتصاد
۲۱۶	۲. ایجاد اشتغال و فرصت های شغلی

۳. کنترل سطح قیمت‌های اراضی ..... ۲۱۶
۴. ریشه کن ساختن فقر ..... ۲۱۷
- گفتار دوم: احیاء اراضی موات در صورت عدم استقرار حکومت اسلامی ..... ۲۱۸
- جمع بین روایات ..... ۲۲۳
- گفتار سوم: حریم زمین موات احیاء شده ..... ۲۲۵
- مطلب اول: پیشینه حریم ..... ۲۲۷
- مطلب دوم: ارکان و عناصر حریم ..... ۲۲۸
- الف: وجود یک ملک ..... ۲۲۸
- ب: وجود اراضی موات در مجاورت آن ملک ..... ۲۲۹
- ج: وجود رابطه میان ملک و موات ..... ۲۳۰
- مطلب سوم: تملک حریم ..... ۲۳۱
- مطلب چهارم: مصادیق حریم ..... ۲۳۳
- الف: مصادیق حریم با پیشینه فقهی ..... ۲۳۳
- ب: مصادیق مستحدثه حریم ..... ۲۳۴
- مطلب پنجم: مبانی حریم ..... ۲۳۶
- الف: نظریه‌ی مشهور ..... ۲۳۶
- ب: نظریه‌ی ابن جنید اسکافی ..... ۲۳۸
- ج: نظریه جدید و کاربردی ..... ۲۴۱
- گفتار چهارم: اعراض بعد از احیاء ..... ۲۴۳
- مطلب اول: انواع زمین‌های موات بالعرض ..... ۲۴۵
- الف: نوع اول ..... ۲۴۵
۱. نظریه اول ..... ۲۴۵
۲. نظریه دوم ..... ۲۴۶



۲۴۷	.....	۳. جمع بین دو نظریه
۲۴۸	.....	ب. نوع دوم
۲۴۸	.....	ج. نوع سوم
۲۴۹	.....	د. نوع چهارم
۲۵۱	.....	جمع بندی
۲۵۳	.....	مطلب دوم: نتیجه نهایی
۲۵۹	.....	منابع

## مقدمه: طرح تحقیق

از آن جای که هر پایان نامه دارای طرح تحقیق بوده و محقق مطالب ضروری را در این طرح عنوان می‌کند؛ لاجرم این رساله؛ نیز به این مهم بهاء داده و مسائل لازمه را در این طرح پژوهش، طی چند محور بیان می‌دارد:

### ۱. بیان مسأله

یکی از مهم‌ترین و پرجاذبه‌ترین خواست جوامع اسلامی؛ پس از شناخت اصول و زیربناهای دین اسلام، شناخت و معرفت به اصول اقتصادی اسلام است، بدون شک می‌توان منابع بخام طبیعی یک کشور را از اصول و ثروت‌های کلان اقتصادی شمرد، بدین ترتیب زمین بهترین و بالاترین ثروت‌هاست و بدون استفاده از ثروت زمین، بشر نمی‌تواند به زندگی خود ادامه دهد. اگر بهره‌برداری از زمین نباشد نسل بشر در مدتی کوتاه نابود می‌شود و آشکار است که تملک زمین‌های موات از طریق احیاء انتفاع بردن و کار کردن در روی آن عامل بسیار مهمی در رشد اقتصاد اسلامی محسوب می‌شود.



منظور از تملک اراضی موات از طریق احیاء زمینهای است که در اصل موات، معطل و نامساعد یا آباد طبیعی و بدون صاحب و مالک و بهره برداری افتاده‌اند به وسیله احیاء، عمران و آبادی برای کشاورزی یا باغداری یا استفاده‌های دیگر مساعد و آماده سازد.

باتوجه به ثبوت مشروعیت احیای اراضی موات در دین مقدس اسلام؛ روشن است که جایگاه موضوع مذکور در فقه اسلامی قرار دارد؛ در این صورت سخن اصلی در این نوشتار تبیین و تشریح احیاء اراضی موات و اثبات تملک آن در فقه اهل‌البیت علیهم‌السلام خواهد بود؛ پس این رساله، رسالت خود می‌داند که به تحقیق و روشن کردن ابعاد دیگر از بزرگترین مسأله فقهی، حقوقی و در عین حال اقتصادی مسلمان‌ها به راهکار عملی پرداخته تا اثبات ابعاد گسترده‌ای آن از منظر فقه اهل‌البیت علیهم‌السلام دقیق، با روی کرد کاملاً منطقی مبتنی بر یک استدلال مناسب و منسجم و سازگار با مبانی فقه اسلامی مورد تبیین و بررسی قرار گیرد.

## ۲. سؤال اصلی

تملك زمین‌های موات به وسیله احیاء از منظر فقه اهل‌البیت علیهم‌السلام اسلام چه حکمی دارد؟

## ۳. سؤال‌های فرعی

۱. مقصود از تملک اراضی موات چیست؟
۲. به چه اراضی موات اطلاق می‌شود؟
۳. منظور از احیاء چیست؟
۴. احیاء اراضی موات و تملک آن در عصر غیبت امام زمان (عج) چه حکمی دارد؟ و چه کسانی بر فرض، جواز، حق تملک و انتفاع از اراضی موات را دارند؟
۵. اسباب تملک اراضی موات چیست؟



۶. آیا در تحقق احیاء اراضی موات، محدوده زمانی و مکانی خاصی را شرع منظور نموده

است؟

۷. در احیاء اراضی موات، چه شرائط و ویژگی های باید لحاظ کرد؟

۸. احیاء اراضی موات در حکومت اسلامی چه حکمی دارد؟

۹. حکم اعراض بعد از احیاء چیست؟

۱۰. آیا برای احیاء؛ اذن حاکم شرع لازم است یا اذن عمومی ائمه علیهم السلام کافی می باشد؟

#### ۴. فرضیه تحقیق

اراضی موات در اصل جزء انفال و انفال در زمان حضور ملک امام بما هو امام و در عصر غیبت، از حیثیت تقییدیه و واسطه در عروض، ملک ولی فقیه است که در مصالح مقام امامت و امت و تدبیر شئون مسلمانان مصرف می نماید و ملک شخصی امام علیه السلام یا ولی فقیه نیست؛<sup>(۱)</sup> باتوجه به مطلب فوق و پرسش های اصلی و فرعی آغازین می توان گفت: فرضیه این پژوهش در بررسی و تحقیق آینده به دنبال اثبات تملک زمین های موات به وسیله احیاء از دیدگاه فقه اهل البیت علیهم السلام می باشد. بر همین اساس، باتوجه به مطالعات و تحقیقات که در همین زمینه انجام گرفته از آثار فقهی و حقوقی علماء اسلام استنباط می شود که احیاء اراضی موات با رعایت مقتضیات و شرائط لازم جائز بوده و تملک احیاء کننده؛ نیز مشروع می باشد.

#### ۵. اهداف تحقیق

باتوجه به تأملاتی که در خصوص احیاء اراضی موات صورت گرفته است، در مورد ابعاد مختلف این موضوع کمتر کار عملی به انجام رسیده است و به نظر می رسد موضوع احیاء اراضی

۱. گیلانی، محمدی، تعریف انفال و حدود آن؛ «مجله پاسدار اسلام»، سال دوم، ش ۱۴، ص ۳۳.